

Entistämistöiden historiaa Turusta

Kirjoittanut C. J. GARDBERG

Turun linnan komea pääosa tuhoutui suuressa tulipalossa huhtikuussa vuonna 1614, juuri kun kuningas Kustaa II Aadolf nautti päivällistään eteläsiiven pitosalissa. Palon jälkeen seisoi päälinna tyhjänä rauniona. Kaikki puuosat olivat palaneet, muun muassa se kiinteä sisustus, joka jatkuvasti oli ollut jäljellä Juhana-herttuan saleissa. Esilinna sitä vastoin onnistuttiin pelastamaan.

Päälinnaan tehtiin palon jälkeen uudet vesikatot ja väli-
katot. Kiinteää sisustusta ei sitä vastoin koskaan uusittu kappelia lukuun ottamatta, ja suuret salit näyttävät jääneen ilman vähäisintäkin taiteellista koristelua. Tulipalo merkitsi näin ollen erään linnan historian jakson päättymistä. Päälinnasta tuli nyt kruunun varastorakennus. Jo ennen paloa oli suuri osa päälinnan tehtävistä siirtynyt esilinnalle; nyt esilinna tuli yksin toimimaan koko linnan elävänä osana.

Samanaikaisista asiakirjoista löytää välistä tietoja päälinnankin myöhemmistä kohtaloista: 1600-luvun keskivaiheilla käytettiin Juhana-herttuan saleja kruunun vaatevarastona ja 1700-luvulla oli niissä puutelineitä, joissa säilytettiin yhteensä 8 000 kivääriä. Tärkeänä tapahtumana mainittakoon, että eteläsiiven ylimmässä kerroksessa oleva ns. »suuri sali» sisustettiin vuonna 1705 vasta perustetun Linnanseurakunnan kirkoksi. Vanhempi kappeli eli ns. Sturenkirkko alennettiin silloin varastoksi. Linnan pappi Eric Lencqvist kertoo 1760-luvun alussa, että eteläisen siiven alemmat kerrokset oli yhdistetty suureksi, laareilla varustetuksi viljamakasiiniksi, jota ei kuitenkaan voitu käyttää, koska se oli liian kostea.¹

1. ERIC LENCQVIST, *Historisk Afhandling om Åbo slott . . . Bidrag till kännedomen af värt land, samlade och utgifna af K. G. LEINBERG*, V, s. 80 ja s. (Jyväskylä 1890).

Vähitellen alkoi mahtavan rakennuksen rappeutuminen. Nunnakappelin kauniit tähtiholvit purettiin vuonna 1791 ja 1800-luvun alussa revittiin Sturenkirkon tynnyriholvi. Vähitellen lahosivat välikatot sinä määrin, ettei niillä enää uskallettu liikkua. Pohjoissiivestä purettiin 1800-luvulla kaikki palkistot. Siivestä tuli nyt aina kellarista vesikattoon saakka avoin raunio. Sama kohtalo tuli myöskin eteläisen siiven länsipuolen osaksi. Myös linnan ulkoasu koki vähäisiä muutoksia: 1790-luvulla katosivat siipien porraspäädyt, jotka olivat peräisin Juhana-herttuan ajalta, ja samanaikaisesti korvattiin tornien lyhtyyn päättyvät kattomuodot yksinkertaisilla pyramidikatoilla.²

Esilinnan samanaikaiset kohtalot olivat osittain aivan toisenlaiset. Kun tämä osa linnasta 1580-luvulla oli lopullisesti valmis, muutti linnanvouti sen pohjoissiipeen, itäinen siipi taas varattiin maaherralle eli gubernaatteille. Kun Turun hovioikeus perustettiin vuonna 1623, sijoitettiin se linnaan, kunnes vuonna 1637 onnistuttiin hankkimaan huoneisto kaupungista. Esilinna eli erään loistokausistaan, kun Pietari Brahe Suomen kenraalikuvernöörinä asui sen itäisessä siivessä kahteen otteeseen, vuosina 1637—40 ja 1648—51.

Vähitellen alkoi kuitenkin myös esilinna rappeutua. Kun se lisäksi oli sotilaalliselta kannalta vanhentunut, ei se enää pystynyt kilpailemaan kaupungin keskustan kanssa hankittaessa hallinnollisille elimille sopivia huoneistoja. Lorentz Creutzin kuoleman jälkeen vuonna 1698 muutettiin maaherran residenssi kaupunkiin, ja sillä tavoin linna lopullisesti kadotti asemansa vallakuunan suomalaisen osan yhtenä hallinnollisena keskuksena.

Esilinna oli vuonna 1751 niin pahoin rappeutunut, että erään virallisen tarkastuksen yhteydessä ehdotettiin »*kaupunginpuoleista käyttökelvotonla ja ränsistyneellä osaa*» purettavaksi. Maaherra ei kuitenkaan hyväksynyt ehdotusta, koska olisi

2. Turun kaupungin historiallisen museon arkisto. Turun linnaa koskevat muutospäätökset 1790-luvulta.

sääli, että »linna, joka on niin vanha rakennus ja on ollut seudun kaunistuksena, pitäisi raunioillaa ja jällää sorakummuksi».³ Vähitellen alettiin suurta osaa esilinnasta käyttää vankilana. Vuonna 1770 sijoitettiin sinne myöskin kruununpolttimo. Yksi saaristolaivaston eskaadereista oli majoitettuna linnaan vuosien 1790 ja 1808 välisenä aikana. Viimeksi mainittuna vuonna miehittivät venäläiset joukot linnan ruotsalaisten veläytyttyä ja poltettua laivansa. Esilinna oli sen jälkeen vankilana aina vuoteen 1891, jolloin viimeiset vangit, uuden lääninvankilan valmistuttua, siirrettiin pois. Jo kymmenen vuotta aikaisemmin oli perustettu Turun kaupungin historiallinen museo ja se oli saanut käyttöönsä pari huonetta esilinnasta. Museo laajeni vähitellen ja sai vuodesta 1901 haluttunsa koko esilinnan.

Tästä lyhyestä katsauksesta ehkä käy ilmi, että varsinkin linnan pääosan kunto jatkuvasti huononi ja oli pelattavissa, että linnasta ennen pitkää tulisi täydellinen raunio. Mutta samalla voitiin todeta, että juuri silloin kun päälinna oli päässyt rappeutumaan niin pitkälle, ettei sitä, kirkkoa lukuun ottamatta, enää voitu käyttää, heräsi ensimmäistä kertaa ajatus linnan pelastamisesta tavalla tai toisella. Syynä tähän ei kuitenkaan ollut se, että sitä vielä voitaisiin käyttää kruunun varistorakennuksena, vaan nimenomaan se, että sillä oli korvaamaton arvo historiallisena muistomerkkienä.

Jo 1700-luvulla oli pariin otteeseen lausuttu toivomuksia siitä, että muistorikas linna säilyisi tulevaisuudelle, koska se monella tavalla liittyi Turun ja koko Suomen historiaan. Silloin oli kuitenkin mahdotonta ajatella suoranaisia entistämistöitä, koska aika ei ollut siihen kypsä; koko entistämiskäsite oli vielä tuntematon. Mutta vaalimisyriytykset saivat vähitellen tukea ulkomailta; tämä tapahtui silloin, kun historiantutkimus vähitellen löysi paikkansa eri maiden sivistyselämässä.

3. F. J. Nordenreutzin 31.1.1751 laadittu lausunto, josta ilmenee myöskin maaherra Lillienbergin kanta. Kopio Kansallismuseossa, Historiallisen osaston arkistossa (n:o 401/1888, AK).

Itse sana »restauroida» syntyi vasta romantiikan aikakautena 1800-luvun alussa eli samaan aikaan, jolloin halveksitun keskiajan rakennusmuistomerkit rupesivat kiinnostamaan historiantutkijoita ja taiteenystäviä. Varhaisimmat ideat keksittiin Ranskassa, jossa tunnettu kirjailija Victor Hugo oli niiden esitaistelija ja arkkitehti Viollet-le-Duc niiden toteuttaja. Periaatteet olivat kuitenkin siihen aikaan sellaiset, ettei nykyaikana enää voi hyväksyä niitä. Historialliset rakennukset oli entistettävä siten, että ne työn jälkeen kaikin puolin edustivat sitä tyyliä, johon rakennus alun perin oli suunniteltu. Jotta tämä olisi mahdollista, oli kaikki myöhemmät lisärakennukset poistettava, olivatpa ne sitten kuinka vanhoja tahansa. Näiden purettujen osien tilalle rakennettiin uutta siten, että se jäljitteli rakennuksen perustamisaikaan käytettyä tyyliä. Tällaisen ohjelman mukaan entistettiin Ranskassa 1830-luvulta alkaen Viollet-le-Ducin johdolla suuri määrä tunnettuja kirkkoja ja linnoja. Ranskassa kehitetyt periaatteet levisivät vähitellen myöskin muihin maihin, ja suunnilleen 50 vuoden ajan niitä noudatettiin kaikkialla Euroopassa. Tanska lience ollut ensimmäinen Pohjoismaista, jossa entistämistöitä suoritettiin; tämä tapahtui jo 1840-luvulla. Tyypillisenä esimerkkinä voi mainita Viborgin tuomiokirkon restauroinin vuonna 1863. Vanha 1100-luvulla rakennettu katedraali purettiin silloin erästä pientä osaa lukuun ottamatta ainoastaan siitä syystä, että tilalle rakennettiin samanlainen mutta kaikin puolin tyylipuhtaampi kopio. Sen ajan käsityksen mukaan oli siis uusi kopio 700-vuotiaasta originaalia arvokkaampi.

Kun uusi käsitys keskiajan taiteesta ja uudet entistämisperiaatteet vähitellen saapuivat Suomeen, oli tietysti luonnollista, että ne saivat ensimmäisen jalansijansa vanhassa Turussa. Tällöin ei kuitenkaan linna vielä tullut huomion kohteeksi, vaan kysymyksessä oli kaupungin toinen suuri keskiaikainen muistomerkki, tuomiokirkko. Suomen ensimmäisenä entistämisyrittäksenä voidaan nimittäin pitää sitä työtä, joka vuosina 1850–54 hovinmaalari Robert Wilhelm Ekmanin johdolla suo-

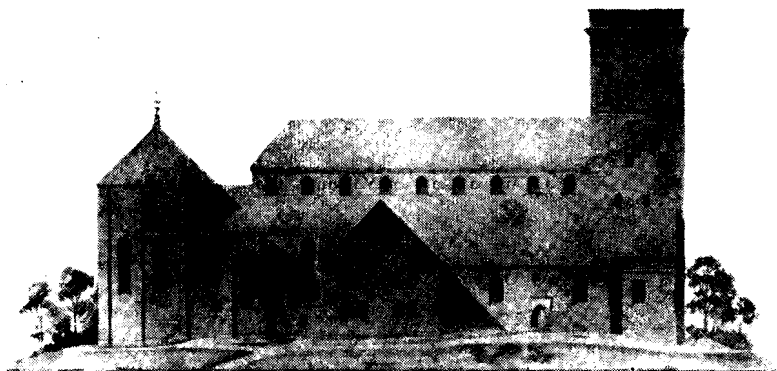
ritettiin tuomiokirkon pääkuorissa. Nykyään käsittää jokainen, että Ekmanin työ oli hyvin kaukana siitä, mitä me tänään tarkoitamme entistämisellä, ja niinpä onkin usein ehdotettu, että Ekmanin maalaukset olisi poistettava. Mutta kun Ekmanin työtä arvostellaan, on syytä muistaa, että työ aikoinaan herätti suurta huomiota koko maassa ja että se oli taloudellisesti laajan kansalaiskeräyksen tulos. Kun Ekmanin maalaukset olivat valmistuneet, julkaisi hänen veljensä Fredric Ekman 170 sivua käsittävän kirjan, jossa eri maalausten aiheet seikkaperäisesti selitettiin.⁴ Åbo Underrättelser kirjoitti, että Ekmanin työ oli ainutlaatuinen Suomessa ja sitä luokkaa, että se yksinään tulee antamaan Ekmanille kuolemattoman maineen Suomen taidehistoriassa. »*Jumala varjelkoon näitä maalauksia, jos kirkko vielä lulee kokemaan kovia kohalaita*», kirjoitti lehti lopuksi.⁵

Ekmanin työn valmistuttua olivat turkulaiset selvillä siitä, että tuomiokirkon entistämistä oli jatkettava. Keskusteluja asiasta käytiin ja vuonna 1865 perustettiin tri Nils Henrik Pinellon aloitteesta »Turun tuomiokirkon muinaismuistojen entistämiskomitea». Komitean päätehtävä oli aluksi aikaansaada sopiva sarkofagi Kaarina Maununtyttären arkulle, jonka innokas historiantutkija, linnanpastori Adolf Lindman oli löytänyt Tott-suvun hautaholvista. Sarkofagin valmistuttua vuonna 1867 se sijoitettiin ns. Kankaisten kuoriin. Komitea jatkoi toimintaansa restauroimalla piispa Maunu Tavastian, Torsten Stålhandsken ja Åke Tottin hautakuorit. Komitean arkkitehteina toimivat Jac. Ahrenberg ja C. Arnfelt taiteilija W. Schwertschkoffin suorittaessa maalaustyöt. Tämän komitean työstä voidaan sanoa, ettei se vielä tajunnut tuomiokirkon arvoa yksilöllisenä rakennuksena, vaan käytti runsaasti sellaisia muotoja ja värejä, jotka olivat tuomiokirkolle aivan

4. FREDRIC EKMAN, Beskrifning om af-fresco-målningen i Åbo domkyrkas högehör, Åbo 1854.

5. Åbo Underrättelser 1854 n:o 95.

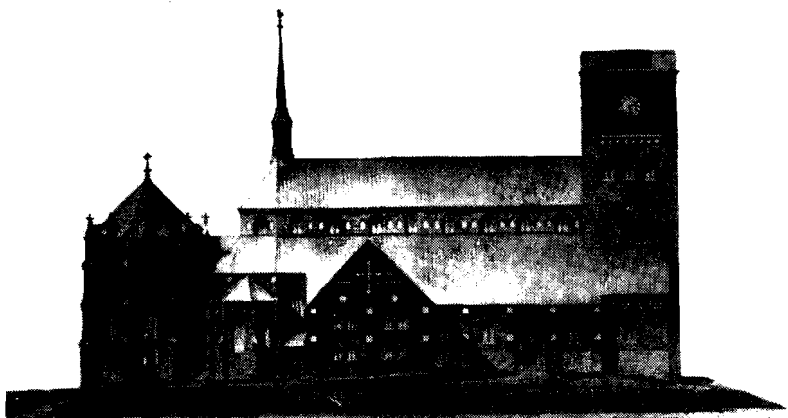
6. Betänkande angående Åbo domkyrkas restaurering, Ecklesiastikexpeditionen, N:o 88, 18.3.1896, s. 7.

Turun tuomiokirkko pohjoisesta katsottuna vuonna 1895. Arkkitehti C. Armfeltin laatima millapiirustus.

vieraita. Esimerkkinä voidaan mainita, että Tavastin kappelin seinille tehtiin koristemaalaukset, jonka eräät italialaiset taiteilijat komitean tilauksesta olivat kopioineet kartongeille eräässä Firenzessä sijaitsevassa kirkossa. Myöskin Tottin ja Stålhandsken kappeleissa suoritettiin entistämistyö samalla pintapuolisella tavalla. Mitään rakennushistoriallisia tutkimuksia ei itse kirkossa ollenkaan suoritettu, ja muutenkin työtä valmisteltiin niin huonosti, että vaakuna, joka lasimaalauksena sijoitettiin Stålhandsken kuorin ikkunaan, ei olekaan Torsten Stålhandsken; se kuuluu eräälle Ruotsissa eläneelle samannimiselle suvulle. Näin tapahtui siitä huolimatta, että Stålhandsken oma vaakuna esiintyy hänen hautamonumentissaan samassa huoneessa.

Tuomiokirkon entistämiskomitea jatkoi työskentelyään vuosikymmenestä toiseen. Tässä on syytä vielä hiukan seurata sen toimintaa, koska se antaa varsin mielenkiintoisen kuvan siitä, miten entistämistavat vähitellen muuttuivat. Komitean päämääränä oli tuomiokirkon täydellinen entistäminen, ja vuonna 1896 päästiin niin pitkälle, että ensimmäi-

Arkkitehti M. Schjerfbeckin vuonna 1895 laatima Turun tuomiokirkon entistämisehdotus pohjoisesta katsottuna. Mm. tornin pintamuuraus on kokonaan ehdotettu poistettavaksi, jotta tornien aukot voitaisiin sijoittaa symmetrisesti. Yhläkään alkuperäistä aukkoa ei ole jätetty torniin. Myöskin muualla on alkuperäisiä muotoja muutettu.

nen ohjelma piirustuksineen valmistui.⁷ Mietinnössään komitea, jonka arkkitehtina oli Magnus Schjerfbeck, arvosteli 20 ja 30 vuotta aikaisemmin tehtyjä töitä sanomalla mm., että oli ollut järjetöntä tuoda tuomiokirkkoon Italiasta, Ranskasta ja Saksasta sellaisia muotoja, jotka olivat vieraita Suomelle ja Pohjoismaille yleensä. Mutta itse asiassa olivat entistämisperiaatteet muuttuneet varsin vähän. Myöskin tämä komitea piti itsestään selvänä, että tuomiokirkon seinät ja holvit koristettaisiin uusilla maalauksilla; ero oli vain siinä, että komitean jäsenet suosittelivat kotimaassa löydettävissä olevien aiheiden kopioimista. Mitä ulkoasuun tuli, oli komitea erikoisesti kiinnittänyt huomiota siihen, että torni aukkoineen edusti erilaisia tyylejä ja aikakausia, ja sen tähden oli tornin julkisivut muraattava kokonaan uudestaan, jotta tornista tulisi puh-

7. Ks. edellisessä nootissa mainittua mietintöä ja sen liitteitä.

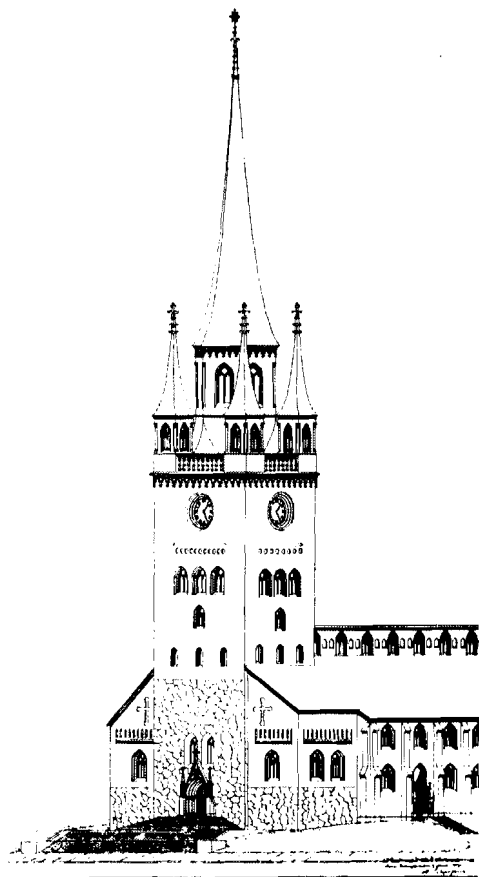
taasti goottilaistyylinen luomus. Turun palon jälkeen rakennetun huipun tilalle tulisi toinen pitkä ja kapea huippu. Myöskin kirkon ikkunoissa niin kuin monessa muussakin yksityiskohdassa komitea oli todennut tyylivirheitä, joten ne oli tehtävä uudestaan gotiikan vaatimuksia noudattaen. Jos komitean ehdotus olisi toteutettu, olisi suuri osa kirkon vanhasta pintamuurauksesta hakattu pois, ja etenkin olisi siitä hävinnyt kaikki ne osat, mitkä siihen oli lisätty keskiajan jälkeen.

Komitean vuonna 1896 keisarille jättämää ehdotusta ei kuitenkaan koskaan toteutettu. Juuri siihen aikaan, jolloin se tehtiin, oli ulkomailla, mm. naapurimaassamme Ruotsissa, vähitellen tajuttu, että jokainen vanha rakennus on yksilö, jolla on oma historiansa, ja että vanhat muodot, olkoonpa niissä sitten millaisia tyylivirheitä tahansa, ovat sen arvoisia, ettei mikään uusi jäljitely muuraus tai maalaus voi niitä korvata. Uudet ajatukset levisivät Suomeen juuri samaan aikaan, jolloin tuomiokirkon komitea sai mielintönsä valmiiksi. Joskin komitea oli tehnyt perusteellisen työn, sai se heti työn valmistuttua eri puolilta vastaanottaa niin ankaraa kritiikkiä, ettei se lopulta enää uskaltanutkaan suositella ehdotuksen toteuttamista. Etenkin ajan nuoret arkkitehdit kävivät kiivaasti komitean kimppuun. Hyökkäyksiä johti nuori Lars Sonck, joka mm. huomautti, että tuomiokirkon vanha torni erimuotoisine aukkoineen on yli 600 vuoden ajan seurannut Turun kehitystä ja Turun tapahtumia, mutta nyt se on saanut kuolemantuomion siitä syystä, että siinä muka esiintyy tyylihistoriallisia virheitä.⁸

Entistämiskomitean ehdotus ei millään tavalla ollut tavallisuudesta poikkeava. Juuri samalla tavalla oli melkein kaikki Ruotsin suuret tuomiokirkot aina Uppsalan tuomiokirkosta

8. L. E. SONCK, Till frågan om restaurering af Åbo domkyrka, Finsk Tidskrift 1897, tom XLII, s. 22--28. -- C. J. GARDBERG, »Varje sten har sin historia». Kring de moderna restaureringsprincipernas genombrott hos oss, Historiska Samfundet i Åbo, V, s. 55--58.

Arkkitehti M. Schjerfbeckin vuonna 1895 laullima Turun tuomiokirkon entistämisehdotus louvaasta kalsottuna.

alkaen entistetty 1800-luvun jälkipuoliskolla. Niissä oli armotta purettu alkuperäiset keskiaikaiset muurit sillä perusteella, etteivät ne edustaneet gotiikkaa sellaisena kuin tämä tyyli esiintyi Ranskassa, sen synnyinmaassa. Vielä ei tajuttu, että gotiikka oli edennyt pohjoiseen päin hitaasti, että se oli muuttunut matkalla ja että täällä pohjoisessa oli kehitetty paikallinen tyyli, joka oli edustettuna juuri näissä kirkoissa. Kaikkeksi onneksi kehitettiin Turun tuomiokirkon entistämis-

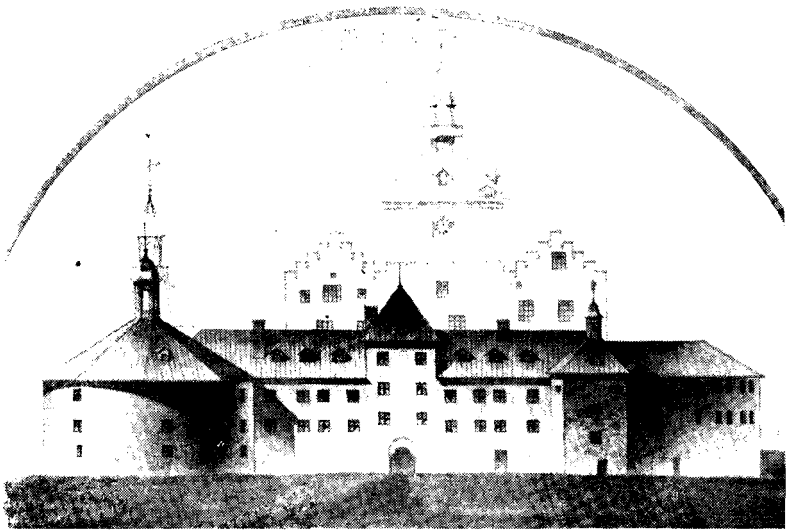
kysymystä hitaasti. Niinpä suunnitelma oli toteuttamatta vielä silloin, kun vuosisadan vaihteessa herättiin lajuamaan, että kirkko edusti paikallista gotiikkaa ja että sen muuttaminen ranskalaiseksi katedraaliksi olisi korvaamaton vahinko. Vuonna 1904 todettiin Muinaistieteellisessä toimikunnassa, ettei kirkossa voitu tehdä mitään ennen kuin siellä oli suoritettu perusteellinen rakennushistoriallinen tutkimus.⁹ Sen ensimmäiseksi johtajaksi nimitettiin professori Gustaf Nyström, mutta ennen pitkää johto kuitenkin siirtyi professori Juhani Rinteen käsiin. Näiden tutkimusten pohjalta suoritettiin 1920-luvulla lopulta kirkon entistäminen ja silloin työ tehtiin siten, että kirkon murit aukkoineen ja saumoineen nyt itse kertovat katselijoille omaa historiaansa.

Joskin oli niin, että Turun tuomiokirkon entistämiskysymys herätti julkisuudessa enemmän huomiota kuin linnan, olivat linnaa koskevat suunnitelmat yhtä ajankohtaiset, varsinkin kun tässä tapauksessa todella oli kysymys pelastustyöstä.

Päälinnan kunto kävi 1800-luvun alkupuoliskolla yhä huonommaksi, ja oli pelättävissä, että se ennen pitkää täydellisesti raunioituisi. Vanhat tähän asti halveksitut rakennusmuistomerkit rupesivat kuitenkin juuri samoihin aikoihin kiinnostamaan tiedemiehiä, arkkitehtejä ja taiteenystäviä, ja etenkin mitä Turun linnaan tulee, voitiin tätä kiinnostusta pitää pelastuksena. Ensimmäinen merkki siitä, että jotakin oli tapahtumassa, oli kirjailija Josef Julius Weeksellin runo »Åbo slott», jonka Åbo Underrättelser julkaisi lokakuun 6 päivänä 1857. Seitsemän vuotta myöhemmin, vuonna 1864, julkaisi sama lehti jatkokertomuksena linnanpastori Adolf Lindmanin kirjoittaman linnan historiikin.¹⁰ Silloin ilmestyi myöskin Z. Topeliuksen satujen ensimmäinen osa, jossa oli mm. jo vuonna 1819 kirjoitettu satu »Turun linnan tonttu-ukko».

9. JUL. FINNBERG, Turun tuomiokirkon vuosisataiset vaiheet, s. 33 ja s. (Helsinki 1929).

10. ADOLF LINDMAN, Åbo slott. Jatkokertomus lehdessä Åbo Underrättelser vuosina 1865 ja 1866.

Arkkitehti Jac. Ahrenbergin vuonna 1890 laatima Turun linnan entistämisehdotus, joka pohjautuu etenkin siihen työhön, joka arkkitehti Helgo Zellerwallin johdolla lehtiin Kalmarin linnassa vuodesta 1881 alkaen. — Kansallismuseo.

Siitä lähtien oli Turun linnan entistämiskysymys jatkuvasti ajankohtainen. 1880-luvulla oli hanke edistynyt niin pitkälle, että vasta perustettu Muinaistieteellinen toimikunta yhteistyössä arkkitehti Jac. Ahrenbergin kanssa laati täydellisen entistämishjelman piirustuksineen. Ehdotus esitettiin keisarille vuonna 1890.¹¹ Mukaan liitettyjä piirustuksia tarkasteltaessa havaitaan, että ruotsalaisten linnojen samanaikaiset restauroimistyöt olivat inspiroineet näitä suunnitelmia. Törnit oli tarkoitus varustaa kaartuvilla huipuilla. Sisätilojen osalta käsitti ohjelma *»kolmen sortuneen holvin uudelleen rakentamisen, sekä kuninkaansalin, kuningattarensalin, linnan-kirkon, Nunnakirkon, Herllua Juhanan salin, Herllua Juhanan*

11. Muinaistieteellisen toimikunnan keisarille vuonna 1890 jättämä mielintö liitteineen, Kansallismuseo, Historiallisen osaston arkisto.

*kamarin ja II lulisijan restauroinnin». Mainittakoon tässä sivuhuomautuksena, että Juhana herttuan huoneiksi kutsuttiin siihen aikaan keskiaikaista kuninkaansalia ja sen takana olevaa kamaria. Edelleen sanotaan ohjelmassa, että *»lyyli, joka otetaan entistämistyön perustaksi, on renessanssilyyli»*. Piirustukset paljastavat Ahrenbergin suoraan kopioineen Gripsholmin renessanssipaneeleja.*

Turun linnan entistämissuunnitelman kävi kuin Turun tuomiokirkonkin; sitä ei toteutettu. Tässäkin tapauksessa syynä oli lähinnä se, että se sai vastaanottaa ankaraa arvostelua etenkin ajan nuorelta arkkitehtipolvelta. Arvostelijoiden etunenässä oli professori Gustaf Nyström. Eräässä valtionarkeologi J. R. Aspelinille osoittamassaan kirjeessä hän kertoo tavanneensa linnan holveissa *»linnan vanhoja kunnianarvoisia lonlluja»* ja heidän kanssaan naureskelleensa *»meidän aikamme tutkijoille, jotka elsiväl ja uskoval löylävänsä Turun linnan historian vallionarkiston hyllyillä ja jotka eivät ymmärrä, että ilse linnan jokaisella kivellä on kerrollavanaan historia, todempi kuin kaikki musteella kirjoitetut perimätiedot»*.¹²

Gustaf Nyströmin sanat kirjoitettiin vuonna 1903. Juuri näihin aikoihin oli — niin kuin jo edellä mainittiin — saavuttu erääseen käännekohtaan ja pidettiin yhä selvempänä, ettei restauroimista voitaisi suorittaa Ahrenbergin suunnitelman mukaan. Vuonna 1900 tutkittiin ensimmäisen kerran linnan muureja ja vuosina 1901—04 seulottiin päälinnan eri osissa rikasta kulttuurikerrosta Juhani Rinteen johdolla, joka runsaat kolme vuosikymmentä tuli johtamaan linnan historian tutkimuksia. Mainittakoon, että arkeologian tutkimus juuri vuosisadan alussa eli voimakasta nousukautta Turussa; siihen aikaan suoritettiin nimittäin kaivauksia myöskin Koroisten niemellä ja sillä paikalla, missä Pyhän Olavin luostari sijaitsi, siis Kaskenmäellä. Rinne ei kuitenkaan voinut jatkaa työtään linnassa aluperin suunnitellulla tavalla, koska häntä sitoivat

12. Prof. Gustaf Nyströmin kirje 25.10.1903 valtionarkeologi J. R. Aspelinille. Kansallismuseo, Historiallisen osaston arkisto.

monet muut samanaikaiset tehtävät. Vasta kun Turun tuomiokirkon restaurointi vuonna 1929 oli saatu suoritetuksi loppuun, ryhdyttiin uudelleen tutkimuksiin ja viitenä peräkkäisenä kesänä tehtiin sekä kaivauksia että mittauksia. Lisäksi aloitettiin päälinnan pahoin vaurioituneen itätornin restaurointi, jonka yhteydessä portinvartijan kamarin harvinaiset ja hyvin säilyneet seinämaalaukset löydettiin; tämä tapahtui vuonna 1931. Varojen puuttuessa jouduttiin työt rajoittamaan vain itäisen tornin alaosiin eikä mitään täydellistä restauroimisohjelmaa vielä voitu laatia. Rinteen mittaukset muodostivat kuitenkin perustan, jolta myöhemmin voitiin työtä jatkaa.

Tässä on kuitenkin syytä muistaa, että kun päälinnan entistämiskysymys vielä 1930-luvulla edistyi hidasta vauhtia, oli esilinnan säilyttäminen ja kunnossapito jo aikoja sitten järjestetty toisella tavalla. Niin kuin jo mainittiin, oli kaupungin historiallinen museo jo vuonna 1881 saanut jalansijan esilinnasta, ja vähitellen sen alue laajeni niin, että se vuonna 1901 sai koko tämän osan linnasta haltuunsa.

Linnassa sijaitseva historiallinen museo ei suinkaan ollut kaupungin ensimmäinen museokokoelma. Tiedetään, että eräänlaisia kokoelmia oli olemassa jo vanhan akatemian suojissa ennen Turun paloa, ja vuonna 1852 perusti tunnettu apteekkari Erik Julin — jota tunnetaan uranuurtajana monella alalla, mm. Turun vapaachtoisen palokunnan perustajana pienen museon, jonka mielenkiintoiset esineet vieläkin ovat olemassa ruotsalaisen klassillisen lyseon museossa.¹³ Kun tämä kokoelma luotiin, ei Julin kuitenkaan ajatellut kotikaupunkinsa historiaa, vaan häntä kiinnostivat ne eksoottiset esineet, joita Turun merikapteenit toivat mukanaan kaukaisista maista, Kiinasta, Japanista, Amerikasta ja muualta. Tiedetään, että Julin, joka mm. toimi Suomen merivakuutusyhtiön johtajana, kehotti merikapteeneja tuomaan hänen museonsa

13. HAGAR NIKANDER, *Fu skolmuseum*. OSMA 1962 — 63, s. 166 — 171.

mielenkiintoisia ja harvinaisia esineitä. Kokoelmia näytettiin yleisölle kerran kuukaudessa.

Vähitellen ruvettiin kuitenkin ymmärtämään, että myöskin kotikaupungin ja sen ympäristön omalle historialle oli perustettava museo. Ensimmäisen aloitteen tällaisen museon perustamiseksi teki tunnettu turkulainen, lääketieteenkandidaatti, sittemmin Ahvenanmaan maaherra L. W. Fagerlund, joka vuonna 1879 Åbo Underrättelser-lehdessä julkaisi kirjoituksen tästä asiasta samalla esittäen yleispiirteisen suunnitelman museota varten. Kaksi vuotta myöhemmin järjestettiin Helsinkiin ensimmäinen suomalainen taideteollisuusnäyttely. Tämän yhteydessä arkkitehti Jac. Ahrenberg lausui toivomuksen siitä, että Turun tuomiokirkkoon perustettaisiin erikoinen tuomiokirkkomuseo. Tällöin Fagerlund uudelleen otti ehdotuksensa historiallisen museon perustamisesta puheeksi sekä julkaisi Åbo Underrättelser-lehdessä helmikuun 22 p:nä 1881 yksityiskohtaisen ohjelman sellaista museota varten. Heti tämän jälkeen hän sai sukulaisensa, insinööri K. E. Stigzeliuksen kaupunginvaltuuston jäsenenä tekemään asiasta esityksen valtuustolle. Kysymystä valmisteltiin ensin alustavasti eräässä valiokunnassa, jonka jälkeen kaupunginvaltuusto päätti asettaa johtokunnan, johon valittiin, niin kuin pöytäkirjaan merkittiin, *»viisi asiasta innostunulla sekä asianluntevaa henkilöä suunnitelmaa toteuttamaan»*. Samalla myönnettiin 2 000 markan suuruinen määräraha vasta-asetetun johtokunnan käytettäväksi. Tähän johtokuntaan valittiin kauppaneuvos Fredric von Rettig, lehtori Gustaf Cygnaeus, lääketieteenkandidaatti L. W. Fagerlund, kaupunginarkkitehti C. J. von Heideken ja konsulinrouva Vivi Malm. Syyskuun 15 p:nä 1881 oli johtokunnalla ensimmäinen kokouksensa, ja tätä päivää on sen tähden pidetty museon perustamispäivänä.¹⁴

Jo ensimmäisessä kokouksessaan johtokunta totesi, että

14. JUL. FINNBERG, Turun kaupungin historiallinen museo 1881—1931, s. 1 ja s. (Turku ilman vuosilukua).

Turun historiallisen museon kaksi ensimmäistä näyttelyhuonetta avattiin vuonna 1885. Kiinteä sisustus kalloineen ja maalauksineen lehtiin arkkitehti Jac. Ahrenbergin laatimien piirustusten mukaan. Ajan lapeaan sijoitettiin huoneisiin niin paljon esineitä kuin niihin suinkin mahtui. — Turun kaupungin historiallinen museo.

museon sijoittaminen Turun linnaan oli suotava. Johtokunta onnistuikin vielä samana vuonna saamaan käytettäväkseen yhden huoneen vankilansaarnaajan asunnosta. Tämä huone sijaitsi esilinnan porttisiiven kolmannessa kerroksessa, ja se oli tarkoitukseen sopiva mm. siitäkin syystä, että siinä oli aikaisemmin asunut pastori Adolf Lindman, Turun muinaismuistojen innokas tutkija ja kerääjä.

Museo aloitti siis toimintansa esilinnassa siitä huolimatta, että suurin osa linnasta edelleen toimi vankilana. Vuonna 1884 johtokunta esitti pyynnön senaatille, että se saisi vuokrata vankilansaarnaajan asunnon kokonaisuudessaan — siihen kuului neljä huonetta ja keittiö — ja anomukseen suostuttiin. Silloin järjestettiin väliaikainen muinaisesineiden näyttely kahteen huoneeseen ja tammikuun 1 p:nä 1885 avattiin museo ensi kerran yleisölle.

Jo alusta alkaen osoittivat turkulaiset yritystä kohtaan innokasta harrastusta ja myötätuntoa. Lahjoja saatiin runsain mitoin ja myöskin suuri määrä myyntitarjouksia tehtiin. Lahjoituksia saatiin mm. kaupungin eri laitoksilta, käsityöläisyhdistyksiltä ja yksityisiltä. Esineet valaisivat kaupungin eri aikakausien historiaa. Johtokunnan harrastus kohdistui muinaisesineiden kokoamiseen ensi sijassa Turun kaupungista ja läänistä, mutta esineitä saatiin myöskin maamme muista osista. Mainittakoon tämän yhteydessä, että jo näihin aikoihin saatiin se suuri keskiaikainen veistoskokoelma, joka on peräisin ympäristön ja Ahvenanmaan kirkoista. Kun nykyään joskus moititaan muscota siitä, että se olti nämä veistokset kirkoista, on syytä muistaa, että tämäntapaisia esineitä pimeältä keskiajalta vielä viime vuosisadan lopulla halveksittiin siinä määrin, ettei niitä varmaankaan enää olisi, ellei museo olisi pelastanut niitä suojiinsa.

Esineiden luku kasvoi niin nopeasti, että huoneiston laajentaminen tuli välttämättömäksi. Vuonna 1888 pyysi johtokunta senaatilta käytettäväkseen miltei koko esilinnan kolmannen kerroksen sekä lisäksi muutamia huoneita linnan muista osista. Vuonna 1890 myönnettiin esilinnasta 15 huonetta museon tarpeisiin, mutta melkoinen määrä linnan huoneita oli edelleenkin varattava vankeinhoitohallituksen mahdollisesti käytettäväksi, vaikka viimeiset vangit siirrettiinkin linnasta kesäkuun 1 p:nä 1891. Useat saaduista huoneista korjattiin nyt muscota varten. Vuonna 1891 ilmestyi kokoelmista ensimmäinen luettelo johtokunnan sihteerin, lehtori Gustaf Cygnaeuksen toimittamana,¹⁵ ja samana vuonna järjestettiin esineet eri tyylien mukaan kolmeen huoneeseen, minkä järjestelyn johtokunnan puheenjohtaja, kauppaneuvos Fredric von Rettig osaksi itse suoritti. Mainittakoon, että kauppaneuvos von Rettigin panos muscotyössä yli 30 vuoden ajan oli harvinaisen suuri ja että hän jo yksinomaan muscolle

15. Turun kaupungin historiallinen museo. Luettelo, tehty elokuulta 1891. Turku 1891.

antamansa taloudellisen tuen perusteella olisi lunastanut itselleen unohtumattoman paikan Turun lahjoittajien joukossa. Melkein kaikki esinehankinnat suoritettiin museon alkuvuosina Fredric von Rettigin antamalla varoilla, ja hän hoiti museon asioita tarmokkaasti mm. siten, että tarpeettomat esinelahjoitukset ja kaksoiskappaleet myytiin ulkopuolisille linnan pihalla järjestetyissä huutokaupoissa. Tilanpuutteen vallitessa tämä oli radikaalinen ratkaisu, joka varmasti olisi terveellinen nykyajankin museoille, jos se vain olisi sallittu.

Museo tarvitsi yhä lisää huoneita, ja jo vuonna 1893 johtokunta sai 13 huonetta esilinnan pohjoisesta siipirakennuksesta. Museon suuren laajenemisen vuoksi katsoi johtokunta intendentin palkkaamisen tarpeen vaatimaksi. Tämän viran perustamisesta tehtiinkin anomus valtuustolle, joka hyväksyi sen vuonna 1897. Tehtävään valittiin maisteri Walter von Konow, joka sitten hoiti museonjohtajan virkaan aina vuoteen 1932. Hänen johdollaan museo edelleen laajeni niin, että se vuonna 1901 sai esilinnan kaikki huoneet haltuunsa.

Näin siirtyi siis esilinna vähitellen vaukeinhuitolaitokselta Turun kaupungille, ja siten siitä tuli mielenkiintoinen ja suosittu nähtävyys. Mutta palatkaamme nyt seuraamaan päälinnan vaiheita. Edellisessä kävi jo ilmi, että päälinnan entistämistä suunniteltiin useampaan otteeseen jo 1800-luvun jälkipuoliskolla, mutta että suunnitelmat kuitenkin siirtyivät monesta syystä. Vasta kun Juhani Rinne oli saanut suuren työnsä tuomiokirkossa päätökseen, voitiin huomio jälleen kiinnittää linnaan. Aluksi suoritettiin kuitenkin vain tutkimuksia, koska edelleen voitiin todeta, ettei linnan rakennushistoriasta ollut riittävästi tietoja. Nämä tutkimukset saivat unta vauhtia kesällä 1939, kun Opetusministeriö nimitti Turun linnan entistämistyön valtuuskunnan. Nyt voitiin perusteellisemmin kuin milloinkaan aikaisemmin tutkia linnan eri rakennusvaiheita. Tällöin ilmeni, että aikaisempia teorioita oli korjattava monissa kohdin.

Kun tutkimustyöt keskeytettiin lokakuussa 1939, piti kaikki entistämissuunnitelmat jättää lepäämään. Kun jat-

kosota alkoi, muuttuivat restauroinnin lähtökohdat yht'äkkiä tyystin. Varhain aamulla kesäkuun 26 p:nä 1941 pommitettiin satama-alueita, ja palopommeja osui myös päälinnaan. Lyhyessä ajassa tuli levisi kaikkialle linnan tässä osassa. Muutamain tuntiin kuluttua sortuivat siipien ja tornien vesikatot. Vähitellen tuhoutui kaikki, mikä saattoi palaa, myös limankirkon kaunis 1700-luvulla peräisin oleva sisustus. Muurit kestivät kuitenkin hämmästyttävän hyvin, vain parissa kohdin sattui vähäisiä sortumia. Myös seinämaalaukset säilyivät.

Vaikka muurit olivatkin pelastuneet, oli ilmeistä, että lumi ja vesi voisivat vahingoittaa niitä, koska vesikatto oli tyystin palanut. Syksyllä 1941 tehtiin sen vuoksi torneihin tilapäiset katot ja muissa osissa peitettiin muurin harja.

Linnan huonosta kunnosta huolimatta ei seuraavina vuosina ollut mahdollisuuksia aloittaa mitään suurempia korjaustöitä. Valtuuskunta ei antanut kuitenkaan ajan kuluu hukkaan. Vuosina 1942 ja 1943 pidettiin joukko kokouksia, joissa vähitellen saatiin konkreettinen entistämishjelma lahmottumaan. Ruotsissa kerättiin 15 000 kruunua, ja siten arkkitehti Erik Bryggman saattoi tässä vaiheessa tehdä pääpiirustukset sekä tutkia vaikeita erikoisprobleemeja. Maisteri Iikka Kronqvist jatkoi samanaikaisesti tutkimustulosten muokkausta. Syksyllä 1944 esiteltiin entistämissuunnitelma suurelle yleisölle sanomalehdissä.¹⁶

Sodan päätyttyä oli linnan pääosa edelleen tyhjänä rauniona. Entistämisvaltuuskunta teki sen tähden heti rauhan tultua larmokkaita yrityksiä hankkiakseen varoja tärkeimpiin töihin, ja kun ensimmäinen määräraha oli myönnetty, voitiin työt aloittaa huhtikuun 1 p:nä 1946. Ne jatkuivat viidentoista vuoden ajan ja päättyivät toukokuussa 1961, jolloin linna avattiin yleisölle. Työ oli silloin tullut maksa-

16. ERIK BRYGGMAN - NILS CLEVE, Turun linnan entistämishdotus, Arkkitehti 1944:9.

17. C. J. GARDBERG, Turun linna ja sen restaurointi. Turku 1961.

maan noin 360 miljoonaa markkaa, josta eduskunta valtion varoista oli myöntänyt noin 80 %.¹⁷

Kun nyt jälkeinpäin silmäillään tulosta, voidaan todeta, että toteutettiin kaksi eri päämäärää. Linna saatettiin vanhaan asuunsa, ja tämä koski sekä keskiaikaisia osia että ylintä kerrosta 1500-luvun keskivaiheilta. Samalla tuli linnasta myöskin elävä rakennus, jota voidaan käyttää. Tämän ansiosta linna edelleen on säilyttänyt vanhan asemansa maamme vanhimmassa kaupungissa.

Voidaan tietysti sanoa, että restauroitu linna on viidentoista vuoden työn tulos. Samalla voidaan kuitenkin todeta, että työ, niin kuin aikanaan tuomiokirkossakin, pohjautui niihin ponnistuksiin, jotka jo viime vuosisadalla tehtiin tätä samaa päämäärää silmälläpitäen. On ehkä myöskin syytä muistaa, millä innostuksella jo silloin haaveiltiin lopullisesta tuloksesta siitä huolimatta, ettei nykyajan teknillisiä apukeinoja tunnettu. Tästä muistuttavat meitä etenkin Z. Topeliuksen sanat, jotka kirjoitettiin yli sata vuotta sitten:

»Koela rakenlaa muuri, anna lulen silä hävillää, luolien pirstola, saleen lurmella, pakkasen halkoa, myrskyn kokeilla siihen mahliaan, rollien jäglää sen perustuksia ja vankien muurlautua sen läpi, mistä lahansa lapaaval irronneen kiven; — anna sillen muurin seistä seilsemänsalaa vuolla kaikin lavoin huonosli hoidelluna ja koela keslääkö se. Mulla kalso, vanhal muuril, joita kulsulaan Turun linnaksi, nauraval ajan hampaalle — ja kesläväl!»

Doz. Dr.phil. C. J. GARDBERG: *Über Restaurierungsarbeiten in Turku*

Das Wort »restaurieren« entstand in Frankreich im Zeitalter der Romantik am Anfang des 19. Jahrhunderts, als die Baudenkmäler des verachteten Mittelalters die Geschichtsforscher und Kunstfreunde zu interessieren begannen. Damals herrschten jedoch solche Grundsätze, die die heutige Zeit nicht mehr billigen kann: die historischen Gebäude sollten so restauriert werden, dass sie nach Abschluss der Ar-

beit in jeder Hinsicht den Stil vertreten, in dem das betreffende Bauwerk ursprünglich entworfen war. Dänemark dürfte unter den nordischen Ländern das erste gewesen sein, wo Restaurierungsarbeiten ausgeführt wurden; das geschah in den 40er Jahren des 19. Jahrhunderts.

Als den ersten Restaurierungsversuch Finnlands kann man die Arbeit betrachten, die in den Jahren 1850—54 unter Leitung des Hofmalers R. W. Ekman im Turku-er Dom ausgeführt wurde. Im Jahre 1865 gründete man das »Komitee für die Restaurierung der Altertümer des Turku-er Domes«. Von der Arbeit dieses Komitees kann man sagen, dass es noch nicht den Wert des Domes als eines individuellen Gebäudes begriff, sondern viele Formen und Farben verwendete, die dem Dom ganz fremd waren. Im Jahre 1896 wurde für den Dom ein vollständiger Restaurierungsplan fertiggestellt (Abb. S. 275 und 277), der jedoch nie verwirklicht wurde. Gerade zu jener Zeit begann man zu verstehen, dass ein altes Bauwerk ein Individuum ist, das seine eigene Geschichte hat. Endgültig wurde der Plan im Jahre 1904 verworfen, als man gründliche baugeschichtliche Forschungsarbeiten in Angriff nahm. Die endgültige Restaurierung wurde erst in den Jahren 1922—29 durchgeführt.

Bei der Turku-er Burg vollzog sich eine ungefähr ähnliche Entwicklung. Den Wert der Burg als eines historischen Denkmals verstand man schon im 18. Jahrhundert; im Jahre 1751 schrieb der Landeshauptmann der Provinz, dass es bedauerlich wäre, wenn man »*die Burg, die ein so alles Gebäude ist und ein Schmuck der Gegend gewesen ist, ruinieren und ats Schutthaufen hinterlassen sollte*«. Im Jahre 1890 wurde von dem Architekten Jac. Ahrenberg ein Restaurierungsvorschlag fertiggestellt (Abb. S. 279). Betrachtet man seine Zeichnungen, so bemerkt man, dass die gleichzeitigen Restaurierungen schwedischer Burgen seine Pläne inspiriert hatten. Auch diesem Vorschlag wurde harte Kritik zuteil, besonders vonseiten der damaligen jungen Architektengeneration, und man hat ihn niemals ausgeführt. Die Restaurierung der Turku-er Hauptburg wurde erst in den Jahren 1946—61 durchgeführt, nachdem gründliche baugeschichtliche Forschungen in der Burg vorausgegangen waren. In der Vorburg wurde schon 1881 das historische Museum der Stadt Turku untergebracht, und seit 1901 nimmt es die ganze Vorburg ein.